

חופש הביטוי באינטרנט

חופש הביטוי באינטרנט

דברי פתיחה

יצחק זמיר*

ישנה מהפכה וישנה מהפכה. ישנה מהפכה העוברת על אדם והוא אינו חש בה בחיי היומיום. כזאת היא, למשל, המהפכה החוקתית. מהפכה זאת היא נבואה המגשימה את עצמה. רק לאחר שנים אפשר יהיה לומר, במבט לאחור, שעברה עלינו מהפכה חוקתית שלא טילטלה אותנו בזמן אמת. אך ישנה מהפכה, שגם אם היא שקטה, היא מורגשת היטב על-ידי כל אדם בחיי היומיום. כזאת היא המהפכה הטכנולוגית, בעיקר בתחום התקשורת, הסוחפת את העולם של היום, ובכלל זה את ישראל. במשך השנים האחרונות חדרו לחיי היומיום במהירות רבה, הקרובה למהירות האור יותר מאשר למהירות הקול, הטלביזיה הרב-ערוצית, הפותחת שער ענק לעולם הרחב; הטלפון הסלולרי, הנותן מימד חדש לקשר הבין-אישי; והמחשב האישי שעליו מתבסס האינטרנט. האינטרנט הוא, מצד אחד, רק טכנולוגיה. אך מצד אחר, כבר במצב הקיים ובוודאי במצב הצפוי, האינטרנט הוא מהפכה תרבותית, אולי גם מהפכה חברתית. הוא חבוי במחשב האישי כמו בקופסת-קסם הנפתחת במגע יד, כמו בשרביט של פיה, ומביאה את העולם אל תוך הבית. האינטרנט משלב את העושר ואת הכוח הטמונים בטלביזיה ובטלפון, בעיתון ובאנציקלופדיה, בספרות ובמוסיקה, בשיחת-רעים ובאסיפת-עם וגם במסחר. תוך זמן קצר הוא שינה את דפוסי החיים של 1.8 מיליון גולשים בישראל.

טכנולוגיה חדשה יוצרת בהכרח משפט חדש. המשפט רואה הכרח להסדיר את השימוש בטכנולוגיה, בעיקר כדי למנוע שימוש בלתי-ראוי וכדי לפצות על נזק הנובע מן הטכנולוגיה. כך היה, למשל, בעקבות המצאתה של המכונית, ולאחר-מכן המצאת המטוס, שהביאו ליצירת קורפוס עצום של דיני תעבורה ודיני טיס. כך היה גם לאחרונה כאשר, בעקבות החידוש של כרטיסי-האשראי, נחקק חוק כרטיסי חיוב, תשמ"ו-1986; ובעקבות

* שופט בדימוס של בית-המשפט העליון.

1. ס"ח 187.

החידוש של המחשב נחקק חוק המחשבים, תשנ"ה-1995;² וחוק חתימה אלקטרונית, תשס"א-2001.³

המשפט שנוצר בעקבות הטכנולוגיה פועל בדרך-כלל בשני מישורים: במישור הראשון הוא מסדיר את עצם השימוש בטכנולוגיה החדשה. זהו משפט חדש. במישור השני הוא מסדיר את השפעת הטכנולוגיה החדשה על המשפט הקיים בתחומים אחרים. זהו שילוב של משפט חדש במשפט ישן. כך, למשל, חוק המחשבים קובע תחילה עבירות חדשות הקשורות בשימוש במחשב, כגון חדירה לחומר מחשב שלא כדין; ולאחר-מכן הוא קובע תיקונים בדיני הראיות ובדיני חיפוש ותפיסה, שיש בהם צורך בעקבות השימוש במחשב.⁴ כך גם בנוגע לאינטרנט. ההתפתחות של השימוש באינטרנט שהתרחשה בקצב מדהים תביא בוודאי ליצירת משפט חדש בשני מישורים: ראשית, בנוגע לעצם השימוש באינטרנט; ושנית, בנוגע להשפעת השימוש באינטרנט על תחומים אחרים. אחד התחומים האלה, שבלא ספק יושפע מן האינטרנט, הוא חופש הביטוי הן במובן האקטיבי של החופש להשמיע הן במובן הפסיבי של החופש לשמוע או שלא לשמוע. מצד אחד, האינטרנט פורץ דרכים חדשות של ביטוי בפני כל אדם ויש בו כדי להשפיע בין השאר, על דיני הצנזורה, פרסומי תועבה ועוד. מצד אחר, הוא גם פורץ בדרך חדשה את תחום הפרטיות ועלול לחשוף כל אדם למסרים שאינם רצויים.

הנה, למשל, זה לא כבר ניתנו החלטות אחדות לגבי השימוש באינטרנט במסגרת מערכת הבחירות. השופט חשין, בתפקידו כיושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית, נתבקש לאסור תעמולת בחירות באינטרנט. הטענה שהועלתה בפניו היתה, כי אחרת "איסורים המוטלים על קיומה של תעמולת בחירות ברדיו ובטלוויזיה יעקפו על דרך השימוש באינטרנט. לשון אחר, רשת האינטרנט דומה במהותה ובת-משפחה היא לרדיו ולטלוויזיה, והתרת שימוש חופשי בה לתעמולת בחירות - ללא הטלת מגבלות - בה בעת שתעמולה ברדיו ובטלוויזיה מוגבלת, אינה ראויה ואף נוגדת את הדין". אולם השופט חשין דחה טענה זאת. הוא קבע, כי יש שוני מהותי בין רשת האינטרנט ובין רדיו או טלביזיה. בין השאר הוא ציין, כי באינטרנט אין מחסור בערוצים ואין גבול לתכנים; המשתמש באינטרנט אינו בהכרח פסיבי, אלא הוא יכול להיות גם אקטיבי; ובשל הבדלים אלה ואחרים, "השידורים ברדיו ובטלוויזיה מוסדרים על פי דין בעוד אשר האינטרנט נעדר כל רגולציה שהיא". המסקנה היא, שאין להקיש מן הדינים החלים על רדיו וטלביזיה לדינים הראויים לאינטרנט. בסיכום: בהיעדר איסור מפורש בחוק על תעמולת בחירות באינטרנט, גובר השיקול של חופש הביטוי, ובמיוחד חופש הביטוי הפוליטי, ומכריע בעד היתר לנהל תעמולת בחירות באינטרנט. ראוי להביא דברים שהשופט חשין אמר בהקשר זה:

2. ס"ח 366.

3. ס"ח 210.

4. ראו באופן כללי נמרוד קולובסקי, המחשב וההליך המשפטי - ראיות אלקטרוניות וסדרי דין (הוצאה לאור של לשכת עורכי הדין, תשס"א).

עתירה זו המונחת לפנינו שבה ומעלה - וביתר שאת - את שאלת התאמתו של חוק התעמולה לימינו שלנו. ובעצם, את שאלת התאמתו של כל קורפוס החוקים שאנו חיים על-פיהם לעידן האינטרנט והמידע. איסורים שאסרו הוראות חוק התעמולה היו יפים לשעת חקיקתם, בשנת תשי"ט-1959, אך דומה כי אין אלה - למצער, מקצתם - הולמים עוד את העולם שאנו חיים בו... ... רשת האינטרנט, שלא כרדיו וכטלוויזיה, פותחת פתח רחב לפני היחיד לקחת חלק בשיח הפוליטי ולומר את דברו במישרין. אם עד-כּה לא היה היחיד יכול להשמיע את קולו אל רבים, אלא אם אמצעי תקשורת מקובל - הרדיו או הטלוויזיה - הואיל בטובו לאפשר לו להשמיע את קולו, הנה כיום נפתחה הבימה בפני הכול, והיחיד יכול שיהיה גם מאזין גם דובר. יהיו אף מי שיאמרו כי זוהי הדמוקרטיה בגאונה: שכל יחיד יוכל לומר את דברו ולהשמיע על חברו ועל מי שאינו חברו.⁵

הנה כי כן החלטה זאת, המאשרת את השימוש באינטרנט לצורך תעמולת בחירות, היא דוגמא אחת מרבות להשפעה הקיימת - ויותר מזה, להשפעה הצפויה - של האינטרנט על חופש הביטוי.

זהו הנושא המרכזי של הסימפוזיון שאני פותח.

5. תב"מ 16/01 סיעת ש"ס - התאחדות הספרדים העולמית שומרי תורה ואח' נ' סגן יושב-ראש ועדת הבחירות המרכזית ואח', פ"ד נה (3) 159, עמ' 164-165, 167. ראו גם תב"מ 23/01 סיעת ישראל אחת נ' מעריב אינטרנט בע"מ ואח', פ"ד נה (3) 174.

